

İşçi Dövizleri ve Reel Efektif Döviz Kuru: Kırgızistan Üzerinde Bir Uygulama

Remittances and The Real Effective Exchange Rate: Empirical Evidence from Kyrgyzstan

Dr. Burulcha Sulaimanova (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)
Daniyar Jasoolov (Public Fund AVEP, Kyrgyzstan)

Abstract

Since 2000 the volume of economic reasoned migration has been rapidly rising in Kyrgyzstan. The number of labor migrants currently working abroad counts around 600 thousand people or about 10% of the population of Kyrgyzstan. With growing pattern of labor migration, the amount of remittances has grown as well. According to the World Bank, Kyrgyzstan is on the first place in the world in terms of share of remittances in the GDP (34%) in 2016. The main remittance sending countries for 2005-2016 periods are the Russian federation and Kazakhstan. The large scale of migration outflow and remittances, making domestic economy of Kyrgyzstan dependent on external shocks, related with migration. For this reason, the purpose of this study is to examine the impact the high level of remittances inflow from labor migration on the exchange rates, particularly on the reel effective exchange rate of Kyrgyzstan for the period of 2005-2016. The empirical analysis was carried out with Cointegration model, and according to the results obtained, the remittances and real effective exchange rates have long run relationship.

1 Giriş

Orta Asya'da devletlerinin 1991 yılında bağımsızlığına kavuşması ile birlikte sadece siyasi ve ekonomik açıdan bağımsızlığını elde etmiş olmayıp, ayrıca insanların diğer ülkelerarası serbest dolaşımı sağlanmıştı. Buna bağlı olarak Sovyetler Birliğinin yıkılması ile birlikte Kırgız Cumhuriyetin'de göç'ün iki ana nedeni ve dönemlerin ayırt edebiliriz. Birinci dönem demografik göç olarak adlandırılır ve esas göç nedeni etnik nedenlere dayanır. İkinci dönem ise, iktisadi nedenlere dayanır ve yurtdışına yüksek maaş veya kazanç elde etmeyi güden ekonomik göçtür.

1998 yılının itibaren Kırgız Cumhuriyetin'de iktisadi göç olarak adlandırılan işçi göçmenlerin yurtdışındaki karşılaştırmalı yüksek maaş ve hayat seviyesine kavuşmak amacıyla göç eğilimi gözlemlendiğini ve bu göç türünün özelliği işçi göçmelerinin kendi vatanına tekrar gelme amacını gütmeleri ile ayırt edilir. Ayrıca iktisadi taraftan incelemenin önemi ise giden işgücünün yurtdışında elde ettikleri kazançlarının belli payının geride kalan aile bireylerine, akraba ve tanıdıklarına tüketim ve tasarruf amaçlı göndermekle beraber, yurtiçi ekonomisine dışarıdan sürekli para akışını sağlamaktadırlar. Gönderilen işçi dövizlerinin hacmi ülkenin makro büyüklüklerine oranının büyük olması (2016 verilere Kırgızistan'ın GSMH'nin %34 ulaşmıştır) ve onun yurt içi ekonomisine olan etkisi bilim adamlarının ilgisini çekmektedir.

Bu çalışmada Kırgızistan'a gelen işçi dövizlerinin ve reel efektif döviz kurunun birbiriyle ilişkili olup olmadığını ampirik olarak test edilecektir. Araştırmamız dört ana bölümden oluşmaktadır, ikinci bölümde işçi dövizleri ve reel efektif kur ile yayınlanmış araştırmalar kısa özeti yer almaktadır; üçüncü bölümde ise bu çalışmada kullanılan yöntem ve ampirik bulgular verilmektedir; en son bölümde sonuç kısmı yer almaktadır.

2 Literatür Taraması

Göç eğilimi ve işçi dövizlerinin, nedenleri ve getirdiği sonuçlar yıllardır araştırma konusu olarak ele alınmakta ve günümüzde de bu konular üzerinde yoğun çalışıldığını söyleyebiliriz. Ampirik kanıtların çoğu kez işçi dövizlerinin olumlu etkilerin tespit ederken, yurtdışından gelen büyük miktardaki para akımı bazı durumlarda istenmeyen sonuçlara da getirmektedir. Bu bağlamda, işçi dövizlerinin yurtiçi reel döviz kuru değerlenmesine ve dolayısıyla ticaret sektörünün rekabet gücünün azalmasına neden olduğunu belirtebiliriz. Bu konuda yapılan çalışmaları incelersek eğer, Lopez et al. (2007) yaptığı Latin Amerika'nın 20 ülkesinin 1990-2003 yıllarına ait panel verileri ile yaptığı araştırmaya göre işçi dövizleri reel döviz kurunun değerlenmesine neden olmaktadır.

Makhlouf ve Mughal (2013) Pakistan'ın ekonomisinde Hollanda hastalığına işçi dövizlerinin neden olup olmadığını tespit etmişlerdir. Ampirik bulgulara göre Basra Körfezinde yerleşen ülkelerden gelen işçi dövizlerinin reel efektif döviz kurunun değerlenmesine neden olurken, Kuzey Amerika ve Avrupalı ülkelerinden gelen işçi dövizleri buna neden olmamaktadır.

Hassan ve Holmes (2012) 1987-2010 yıllarına ait veriler ile 24 gelişmekte olan ülkeler üzerinde panel veri eşbütünlük analizi ile yaptığı çalışma sonuçlarına göre işçi dövizlerinin uzun dönemde reel efektif döviz kuru ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Amuedo-Dorantes ve Pozo (2004) panel veri analizi yardımıyla 13 Latin Amerika ülkeleri üzerinde yaptıkları araştırmaya göre 1979-1998 yılları arasında işçi dövizleri reel efektif döviz kurunun değerlendirilmesine neden olmuştur.

Izquierdo ve Montiel (2006) altı ülke için yaptıkları ayrı zaman serisi analizlerinin sonuçları karışık çıkmıştır. Bazı ülkelerde işçi dövizleri reel efektif döviz kurunun değerlendirilmesine neden olmuşken, bazılarında ise değer kaybetmesine neden olmuştur.

Lartey, Mandelman ve Acosta (2008) 109 ülke bazında yaptıkları çalışmasında 1992-2003 yılları için işçi dövizlerinin reel efektif döviz kurunun değerlendirilmesine neden olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı yazarların 2009 yılında yayınladığı çalışmada ise, El Salvador ülkesinde genel denge modeli yardımıyla yaptığı ampirik analiz sonuçlarına göre işçi dövizlerinin artması bu ülkede Hollanda hastalığına neden olmaktadır.

Hassan ve Holmes (2012) çalışmalarında panel eşbütünlük testi yardımıyla işçi dövizlerinin reel efektif döviz kuru ile uzun dönemde ilişkili olup olmadığını araştırmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre bu değişkenler arası uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Genel olarak daha önceden yapılan çalışmalara bakıldığında, çoğu kez işçi dövizlerinin reel efektif döviz kuru üzerinde etki ettiğini ve çoğu kez döviz kurunun değerlendirilmesine neden olduğu bulunmuştur. Bu çalışmanın da işçi dövizlerinin reel döviz kuru üzerindeki etkisi zaman seri analizi yardımıyla tespit edilmeye çalışılacaktır.

3 Araştırma Yöntemi ve Ampirik Bulguları

Kırgızistan'da dış göç eğilimi sonucunda ülkeye gelen para miktarının, işçi dövizlerinin (R_t) Reel Efektif Döviz Kuru (X_t) üzerindeki etkisini incelemek amacıyla zaman serisi analizi yapılmaktadır. Bu analizde kullanılacak seriler Ocak 2005 – Kasım 2016 dönemi arası Kırgız Cumhuriyeti Merkez Bankası'nan toplanmıştır. Öncelikle serilerin her birinin durağan olup olmadığı test edilecektir ve sonra eşbütünlük analizi yapılacaktır.

3.1 Durağanlık Testi

Bir değişkenin durağanlık düzeyi veya birinci farkı alındıktan sonra durağan olup olmadığını belirlemede Engle&Granger tarafından önerilen Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller) testi yaygın kullanılmaktadır. Seviye değerinde değişkenlerin her ikisi de durağan çıkmamıştır. Dolayısıyla serilerin öncelikle varyansta durağanlığını sağlamak için logaritmaları ve ortalamada durağanlığını sağlamak için birinci farkları alınmıştır. Ayrıca işçi dövizleri serisi mevsimsellik ten arındırılmıştır.

Seviye Değerler				Birinci Farklar			
Değişken	Gecikme	t-değeri	p-değeri	Değişken	Gecikme	t-değeri	p-değeri
LR_t	0	-2.7425	0.0708	DLX_t	-	-15.085*	0,000
LX_t	0	-1.6383	0.4595	DLY_t	-	-8.1258*	0,000

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Not: Seriler sabit içermektedir. * işareti serinin %1 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

3.2 Eşbütünlük Testi

Serilerin aynı düzeyde durağan olmasına bağlı olarak Eangle-Yoo Eşbütünlük testine yapılmaya karar verilmiştir. Modelin gecikmesi Akaike ve Schwartz kriterine göre iki olarak belirlenmiştir.

Bağımlı değişken: LX_t		
Değişkenler	Katsayı	Standart hata
Sabit	4.68513*	0.010968
LR_t	-0.13462*	0.030262
R^2	0.175462	
F-istatistiği	19.79045	
Olasılık (F-istat.)	0.000024	
Durbin-Watson istat	0.179299	

Tablo 2: Eangle-Yoo Eşbütünlük Modeli

Not: * işareti serinin %1 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Yukarıda tahmin edilen modelde hem işçi dövizleri hem reel efektif döviz kuru serileri durağan olmayan halleri kullanılmıştır. Bu modelden elde edilen artıkların durağanlığı test edilmiştir ve elde edilen sonuçlara göre bu iki seri arasında uzun dönemde ilişki vardır, başka ifade ile bu seriler eşbütünlüktedir; ve dolayısıyla ikisini

birlikte denklem kurarak iktisadi politika önermek doğru olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ikisinin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini hata terimi göstermektedir.

Değişken	Seviye Değerler		
	Gecikme	t-değeri	p-değeri
<i>Eangle-Yoo modeli artışı</i>	0	-2.2212**	0.0261

Tablo 3: *Eangle-Yoo Eşbütünleşme Modeli Artıkları ADF Testi Sonuçları*

*Not: ** işareti serinin %1 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir*

4 Sonuç

Bu çalışmanın araştırdığı konu Kırgızistan'a gelen işçi dövizlerinin ve bu ülkenin reel efektif döviz kurunun birbiriyle ilişkili olup olmadığını tespit etmektir. Bu nedenle zaman serisi analizi yardımıyla Ocak 2005 – Kasım 2013 dönemi arası Kırgız Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın toplanmış veriler ile eşbütünleşme testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre işçi dövizleri ve reel efektif döviz kuru uzun dönemde birlikte hareket etmektedir.

References

- Acosta, P. Mandelman, F. Lartey, E., and (2007) "Remittances and the Dutch Disease", Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper 2007-8a
- Amuedo-Dorantes, C. and S. Pozo. 2004. "Workers' Remittances and the Real Exchange Rate: A Paradox of Gifts." *World Development* 32:1407-1417.
- Dünya Bankası verileri, <http://data.worldbank.org/country/kyrgyz-republic>
- Hassan, G., Holmes, M. (2012) "Remittances and the real effective exchange rate", MPRA Paper No. 40084
- Izquierdo, I. and P. Montiel. 2006. "Remittances and Equilibrium Real Exchange Rates in Six Central American Countries." Department of Economics, Williams College.
- Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi, www.stat.kg
- Lartey, E., Mandelman, F. and Acosta, P. (2008) "Remittances, Exchange Rate Regimes, and the Dutch Disease: A Panel Data Analysis", Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper 2008-12
- Lopez, H., Molina, L., and Bussolo, M., (2007) "Remittances and the real exchange rate", World Bank Policy Research Working Paper 4213
- Makhlof, F., & Mughal, M. (2013) "Remittances, Dutch disease, and competitiveness: a Bayesian analysis", *Journal of Economic Development*, volume 38, no.2